

Móda našich starých mám

Módne hity sezóny sa stali pre nás úplnou samozrejmosťou a väčšina z nás sa usiluje byť „in“ podľa svojich možností a vkusu, či je to Pezinčan, alebo nie. Skúsme sa však pozrieť, ako to bolo s módou u nás v minulosti a pripomeňme si niektoré zaujímavosti z tejto oblasti. V mnohých odborných publikáciách sa môžeme dočítať, že ľudový odev Malokarpatského regiónu je variantom tzv. **trnavského kroja**. Pre laika je takéto konštatovanie síce zaujímavé, ale akosi málo konkrétne. Podme si ho preto trochu objasniť.

Neďaleká obec Šenkvice, ktorá veľmi vzorne dbá o zachovávanie svojich tradícií, patrí odevom práve do trnavskej oblasti, rovnako ako Vištuk, Budmerice, Dubová a mnohé ďalšie (spolu asi 200 obcí). Na ženskom odevu neprehliadnete široké *tacle*, ktoré sú samostatnou odnímateľnou časťou rukávov, zdobené jemnou bielou paličkovanou čipkou, prípadne hrubšou šitou čierno-oranžovou čipkou. Šiju šenkvičských dievčat zdobí *krézel* alebo *obojek* odnímateľný golier zdobený širokou paličkovanou čipkou. Kroje z celej *trnavskej oblasti* sú známe aj výšivkou na tyle, alebo tiež výšivkou zlatou a striebornou niťou na plátno rukávov cez lepenku.

Na druhej strane napríklad *vajzgrubské dzífcence* mali vyšívané rukávce priamo na plátne tzv. *reťazkovou výšivkou*. Bez odnímateľných *taclí* a užší *krézel*, spravidla prišitý k rukávcom. Len dve drobnosti a rozdiel je očividný a samozrejme, že by sme odlišnosť našli i viac. Slovenský Grob, Chorvátsky Grob Vajnory, Viničné, Vinosady, niekdajšiu Cajlu a Pezinok spája v podstate rovnaký variant odevu, ktorý ako sme si už ukázali je od *trnavského kroja* predsa len odlišný.

Na tomto mieste by vari bolo vhodné povedať si čosi o význame slova „kroj“. Tento termín sa do nášho jazyka dostal až niekedy v druhej polovici 19. storočia najmä pod vplyvom propagácie, organizovania výstaviek čipkárskych prác a ďalších aktivít, pod ktoré sa podpísali predstavitelia vtedajšej českej a slovenskej inteligencie. Najmä ich zásluhou sa konali rôzne slávnosti, večierky a tanečné zábavy, na ktorých sa mala príslušnosť k slovenskému národu prezentovať „krojom“. Na tieto účely sa používali najhonosnejšie odevy, ktoré čerpali z ľudového prostredia, ale mali skôr

podobu kostýmov a neboli teda ľudovým odevom v pravom zmysle slova.

Niektorí odborníci v tejto oblasti sa pojmu kraj zámerne vyhýbajú, pretože nie je dostatočne výstižný. Pre laika teda platí: nie je kraj ako kraj a bolo by prinajmenšom od-

dičný odev sa vytratil pomerne rýchlo najmä z malomestského prostredia a zachoval sa len vo vidieckych lokalitách. Pre náš región nebola typická domáca výroba textílií, používali sa pomerne drahé kupované materiály, len čipky a výšivky na kraj sa vyrábali

mnohí pamätníci vybavujú čosi ako *slovenské šaty*. Nosili sa pri významných príležitostiach v živote rodiny, na slávnostné sväté omše alebo na púte. *Slovenské šaty* boli však už modernejším variantom tradičného odevu a ich názov pravdepodobne súvisí so snahou odlišiť ich od nemeckého tradičného odevu. Analogicky sa podobný variant vyskytoval aj v mužskom odevu, kde sa stretávame s pojmom *slovenská košeľa*. Stratila už typické regionálne znaky, rukávy má zúžené ukončené manžetami a farebnú výšivku v tvare obdĺžnika na hrudi. Najsúčasnejšou podobou výzdoby mužských košiel boli *náprsenky* taktiež v tvare obdĺžnika, ktoré sa *priheľtli* na bielu košeľu.

O tom, že Nemci žijúci v minulosti v tejto oblasti jej v mnohom vtláčili svoju pečať niet najmenších pochyb, čo však nie je dodnes celkom známe, je výzor a konkrétne pomenovania jednotlivých častí ich tradičného odevu. Po druhej svetovej vojne bola veľká časť Nemcov žijúcich na našom území odsunutá do Nemecka a túto kapitolu svojej kultúry si zobrali so sebou, preto o nej dnes vieme len veľmi málo a môžeme sa len domnievať a predpokladať ako asi sa obliekali obyvatelia Limbachu, či časti Grinavy.

V zbierkach Malokarpatského múzea v Pezinku sa okrem iných zaujímavých predmetov súvisiacich s tradičnou kultúrou a históriou nášho regiónu nachádza aj pomerne početná zbierka ľudových odevov a textílií. A nie sú to len kroje slávnostné, zdobené precíznou rukou čipkárok a vyšívачiek, ale i pracovné kroje z konopného plátna, obrusy, kútné plachty a rôzne doplnky k odevu.

Zozbierané predmety sú dôkazom umu a zručnosti ich tvorcov. Je zrejmé, že nie na všetky príležitosti sa nosil rovnaký typ odevu a jeho výzdoba v minulosti súvisela s tým, kam bol určený. Ak sa napríklad chcete dozvedieť, ako sa obliekalo na tanec, príďte sa pozrieť na výstavu s názvom *Pred muziku*, ktorú pre našich návštevníkov otvoríme 16. septembra 2005 pri príležitosti Vinobrania v Pezinku.

...čaká na vás ľudová hudba, *krézle*, *tacle* a mnoho iných zaujímavostí...

Mgr. Miroslava Sandtnerová
folkloristka
Malokarpatské múzeum
v Pezinku

Trnavský kraj zo Šenkvic

Kroj z Cajly

vážne myslieť si, že ženičky nosili všetky tie krásne výšivky a čipky napríklad pri práci na poli či vo vinohrade.

Krásu odevu našich predkov, ako aj ich vkus dnes máme možnosť sledovať prevažne na krojoch z medzivojnového a povojnového obdobia, staršie sú zachované len veľmi zriedka. Ak si uvedomíme, že centrom Malokarpatskej oblasti boli v minulosti tri mestá Svätý Jur, Pezinok a Modra, je celkom pochopiteľné, že tra-

doma. Obyvatelia spomínaných miest a okolitých dedín hojne využívali služby kadlecov, kožušníkov, krajčírov a niekde dokonca i profesionálnych vyšívачiek.

Zaujímavé je tiež sledovať postupné zmeny v tradičnom odievaní v priebehu 20. storočia. Rukávce sa postupne začínajú meniť na blúzky, či jupky, sukne strácajú pôvodnú formu, počet spodníc sa znižuje, odev sa stáva praktickejším a menej honosným.

V medzivojnovom období si